La població del Segle XVIII a Torroella de Montgrí

És en funció de la vida que hom interroga la mort, és a dir, el passat.
Lucien FEBVRE

LA FUNCIO DE XARNERA DEL SEGLE XVIII

La societat, a partir dels malastrucs anys de la Pesta Negra durant el segle XIV, havia quedat assetjada per la mort. La població no progressava, quedava estacionada a causa d'uns mecanismes de control que cuidaven d'engolir-se-la. El clima desfavorable, les epidèmies, la fam i la guerra no van deixar tranquil.la cap generació fins entrat el segle XVIII. Bé es pot dir que aquests quatre factors eren temuts com els Quatre Genets de l'Apocalipsi. Complir molts anys era difícil, les persones que arribaven als 80 anys estaven envoltades de quelcom de superstició; les de 40 ja eren vells xarucs, mereixien atencions. La mort estava en el pensament de tots. Quedava reflectida en els balls, cançons, pintures, etc. El paper de les vídues com a caps de casa era freqüent, tot i que les segones i terceres noces eren ben abundants.

Davant tanta pèrdua, es necessitaven uns mecanismes de compensació. Així com en els nostres dies la població es multiplica en virtut de la baixa taxa de mortalitat, en l'antic règim s'avançava per l'alta taxa de natalitat.

Però heus aquí que hom està d'acord que durant el segle XVIII es produeix un canvi, un pas sensacional i definitiu: s'aconsegueix rompre l'estabilitat demogràfica. El segle XVIII té, doncs, una funció de xarnera. Però no hem de creure que aquest pas es donés sense dificultats, ni d'una manera radical en un moment donat i arreu. Tota la centúria queda difuminada i suaument enllaça per una part amb les hecatombes pestíferes del segle XVII i els estralls de la Guerra de Successió i, de l'altra amb la fi de la Guerra de la Independència, coincidint

amb les primeres aplicacions afortunades de la vacuna de Jenner contra la verola i els primers resultats pràctics del maquinisme amb tota la reguitzella d'efectes que emborratxaren d'entusiasme a la gent del dinovè. La vida habia agafat definitivament el vol. Què va succeir a Torroella? Va aconseguir també superar les característiques de la demografia antiga?

L'ARXIU PARROQUIAL, UNA RICA FONT QUE CAL CONSERVAR

Hi ha quantitat d'arxius, registres, biblioteques, etc. on es troben documents cròniques, històries, descripcions, opuscles, anotacions de viatgers, etc. en els quals es pot anar espigolant algunes dades que ocasionalment fan referència a la població de Torroella. Ara bé, la font que cal curar pel seu generós manantial es troba a l'arxiu parroquial. Hem de tenir en compte que el Registre Civil és d'obligatorietat recent. A Torroella comença a l'any 1876 i, per tant, no s'hi pot comptar per res per dates anteriors. L'Església, en canvi, és a partir dels cànons tridentins (mitjans del segle XVI) que estableix i es generalitza, en conseqüència, la pràctica dels registres.

Els llibres que formen aquesta preciosa font de dades són els de baptismes, matrimonis i enterraments. Aquests darrers fan una separació entre els "cossos" i els "albats". A Torroella normalment es troben en els llibres d'"albats" els nens fins als 14 anys.

L'estudi d'aquestes fonts no és tan matemàtic ni rodó com pot semblar a primera vista. Comporta unes dificultats, uns riscs. Els registres no es van establir per satisfer la curiositat dels historiadors demògrafs. Si els encarregats dels registres s'haguessin imaginat la utilitat de les seves anotacions després de segles, haurien tingut més cura en la seva tasca!

Alguns entrebancs que es troben a Torroella són, per exemple, que solament és a partir de 1740 quan es generalitza el costum d'indicar l'edat dels morts, i encara, en algunes partides continua mancant després d'aquesta data. S'han perdut els dos primers llibres de matrimonis; d'aquí ve que no tinguem cap referència d'aquest capítol fins el 1732. Hi ha algunes llacunes que, a vegades, malmenen tota una sèrie: del 1725 al 1739 no existeixen registres dels òbits d'"albats", i del 1700 al 1724 no són pas gaire de fiar els que tenim.

Malgrat tot, podem considerar-nos més aviat privilegiats. Hi ha molta quantitat d'arxius parroquials destruïts, particularment per les guerres del segle passat. Els francesos en feren malbé uns, i altres foren víctimes de les guerres carlines, l'any 1936 acabà, finalment, amb molts que havien superat aquelles desfetes. El de Torroella s'ha salvat. A més hem de valorar el seu relatiu bon estat de conservació general.

CONCLUSIONS SOBRE EL MOVIMENT GENERAL

Molts interrogants que ens fem sobre la població del segle XVIII a Torroella

quedaran a les fosques per sempre més; d'altres poden tenir avui una resposta hipotètica, provisions, tot esperant nous estudis més precisos i d'altres de complementaris; finalment, també avui es pot arribar a alguna conclusió després dels treballs d'investigació ja enllestits.

En el gràfic de l'evolució general s'observa una evident prosperitat en la corba de la natalitat. En realitat la mitja dels anys 1715-1719 ens dóna una taxa de natalitat baixa (42,4 per mil), la dels anys 1785-1789 (59,3 per mil) està més d'acord amb les xifres de l'època.

Les puntes es troben ben destacades (propi de la demografia de l'antic règim), 1706 (mortalitat que es dóna arreu on s'ha estudiat la demografia), 1743 (també epidèmia general) 1751-1753, 1761-1765, 1775 (la més forta), 1780-1782, 1785-1787, 1791-1795.

Es pot observar perfectament que els períodes més catastròfics eren seguits per altres més estables, els millors. Simplement és a causa de que la població més feble ja havia quedat eliminada.

La mortalitat és irregular i pendent en tot instant de les anyades o de les pestes de torn. A la vista del gràfic la mortalitat del segle XVIII a Torroella no havia pas romput amb l'infortuni dels segles precedents. Les característiques de l'antic règim continuaven per a Torroella. Però, més que pels gràfics de l'evolució general (efectats per les migracions) ens quedarà demostrat per la mortalitat infantil que es pot estudiar amb més precisió i seguretat.

Del 1724 al 1739, anys dels que no es pot conèixer la mortalitat total per manca del registre d'"albats", crec que no és massa arriscat si dic que es donaria un saldo positiu. La corba dels naixements augmenta a partir de l'any 1708 fins el 1735. Tenim altres parròquies on segueix el mateix fenomen (1) i les defuncions durant aquests anys són baixes, varien en sentit invers: hi ha un excedent que seria general. Del 1723 al 1735 l'empenta que agafa la corba de naixements i defuncions es divorcien, anys o períodes de forta natalitat són de baixa mortalitat, i viceversa.

Els mesos de juny, juliol, agost i setembre eren els més efectats per les epidèmies. Un autor coetani així ens ho diu:

Los más celosos partidarios de este cultivo (arròs) son los que se ponen al abrigo del contagio, saliendo a vivir fuera de los pueblos en los meses peligrosos, que son junio, julio, agosto y septiembre. Éstos claman por el cultivo de la planta que no cultivan; éstos exageran las utilidades del Estado, al que en

---

(1) Arenys de Mar i Sant Andreu de Llavaneres, cfr. VILAR, P.: **Catalunya dins l'Espanya Moderna,** Barcelona, Edicions 62, 1964, t. III, p. 82.

realidad anteponen las suyas propias; éstos miran con indiferencia la miseria, las enfermedades y la muerte de nuestros hermanos (2).

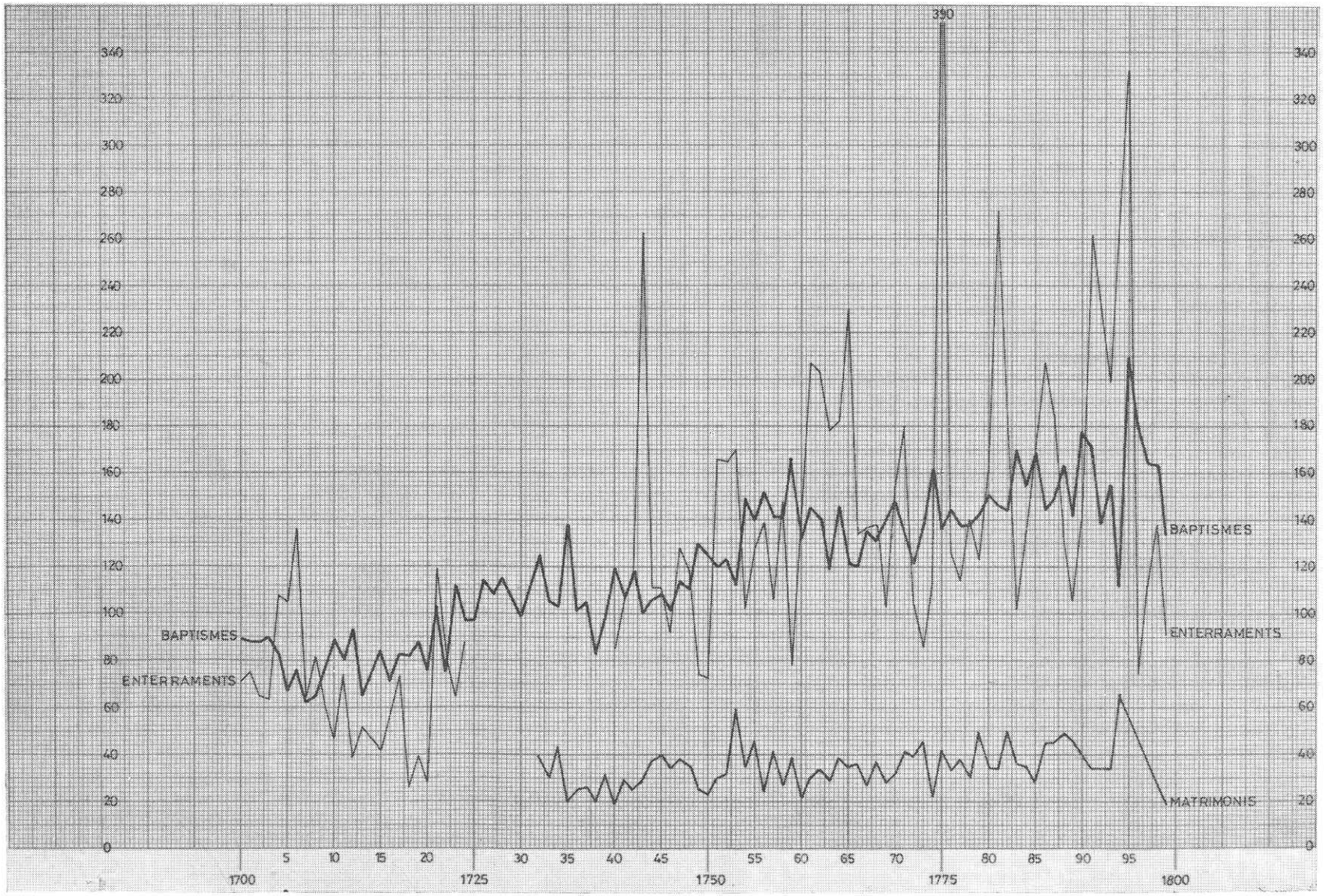
A Torroella es dóna una exactitud extraordinària. Tot i tinguent en compte que els mesos que segueixen (octubre, novembre) acaben sempre amb moltes vides, no superen als quatre mesos anteriors en aparença més benèvols. Heus aquí un quadre del percentatge de la mortalitat mitjana per mesos:

Mesos	**"cossos" (1700-99)**	**"albats" (1700-24) (1740-99)**	**Mitjana total**
Gener	10,4	6,4	8,4
Febrer	7,6	5,1	6,4
Març	7,7	6,0	6,9
Abril	9,0	4,6	6,8
Maig	7,7	4,3	6,0
Juny	6,2	5,5	5,9
Juliol	6,1	8,0	7,0
Agost	6,7	11,5	9,1
Setembre	7,9	14,8	11,3
Octubre	9,3	16,3	12,8
Novembre	10,2	10,1	10,1
Desembre	11,2	7,4	9,3
	100,0	100,0	100,0

Referent a les corbes de matrimonis es pot observar que segueixen amb força fidelitat el ritme de les corbes de defuncions. És natural. En la demografia no hi ha cap secret i la lògica és la que sempre aflora. Calia, per una part, compensar les baixes i també quedaven vidus i vídues que es casaven de nou. Aquests matrimonis de segones o ulteriors núpcies eren freqüents. El percentatge de matrimonis que un dels dos, o els dos, són vidus, agafant la mitjana dels anys 1732, 1740, 1750, 1760, 1770, 1780, 1790 i 1799 és el següent:

Marit vidu	19,8 %
Muller vídua	8,5 %
Marit i muller vidus	7,4 %
Total	35'7 %

(2) CAVANILLES, A. J.: **Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia.** Madrid, Imprenta Real, 1795-1797, 2 t.

Evolució general, per anys, dels baptismes, enterraments i matrimonis. (Gràfic: F. Batlle)

Era un temps que no es donava l'abast per repoblar. Quedar-se solter o restar vidu o vídua era malvist. Una mostra de la visió de l'època ens la dóna el capellà de Cervelló, l'any 1786, quan hom li pregunta l'estat de la seva parròquia, contesta: "En aquesta localitat queden 12 dones i 6 homes sense casar; dic que s'hauria de permetre, en un cas d'aquests, que un home prengués dues dones, a fi de que cap es consumís" (3).

Pel període 1785-1789, a la vista del cens de 1787, la xifra de matrimonis és de l'ordre del 16,8 per mil. Indica una forta nupcialitat, encara que no podem deixar de considerar el paper de les segones núpcies en fer pujar aquest tant per mil.

La política del segle XVIII, doncs, va ser poblacionista, tot i que a finals de segle ja algunes nacions respiraven el temor d'excedència que precediria a les teories malthusianes, tema de discussió pel futur.

En consultar qualsevol dada s'ha de tenir present l'extraordinària immigració que rebé Torroella. Pels censos de 1718 i 1787 sabem que la vila creix. També Zamora ens dóna notícia d'aquesta expansió:

El pueblo está cercado de murallas en bastante buen estado, pero habiéndose aumentado en unas 200 casas pocos años hace, se han formado arrabales fuera de ella (4).

La densitat de població passa de 29,4 persones per Km.2 l'any 1717 a 39,5 l'any 1787; amb un augment de 660 persones que equival a un 34,5 %. L'explicació lògica és que es va donar una més que forta immigració.

Així com els petits propietaris devien tenir dificultats i vivien en condicions miserables fins arribar a unes situacions límits i insostenibles, els grans propietaris devien poder pagar uns bons jornals. Atrets per l'oportunitat de trobar treball segur a Torroella, arribarien molts joves fadrins i també famílies senceres.

La immigració és especialment forta a fi de segle (5) amb motiu de la "Guerra Gran" contra França els anys 1794-1795 arribà gent de l'Alt Empordà. Famílies enteres de refugiats de Sant Pere, Castelló, Cabanes, St. Climent, Vilamacolum, Roses, Agullana, Perelada, L'Armentera, Llers, etc., van ser acollides massivament. Són uns anys anormals que cal tenir en compte el nombre d'immigrats, ja que totes les xifres pugen per damunt de les normals.

---

(3) NADAL, J.: **La población española,** Esplugas, Ariel, 1966, p. 89.

(4) ZAMORA, F. de: **Diario de los viajes hechos en Cataluña,** Barcelona, Curial, 1973, p. 364.

(5) L'any 1794 estan registrats 15 morts d'"albats" fills d'immigrats i el 1795, 78

CONCLUSIONS PER METODE DE SOBREVIVENTS

Es possible fer un càlcul referent a l'esperança de vida en nèixer d'aquelles edats que no solen quedar afectades per les migracions, concretament fins als 14 ó 15 anys. A continuació s'indica per quinquennis i en xifres mil.lesimals, per facilitar les comparacions, el nombre de nens i nenes que van quedant. Sabem així els sobrevivents a cada edat, fins arribar als 14-15 anys. Es important per quant és l'edat d'incorporació al treball amb els corresponents efectes econòmics.

QUADRE DE SOBREVIVENTS

Anys	0	1	2	3	4
1740-44	1.000	702'9	534'5	448'1	419'2
1745-49	1.000	778'—	648'4	566'7	536'5
1750-54	1.000	753'6	588'3	505'6	480'2
1755-59	1.000	783'8	654'1	562'2	509'5
1760-64	1.000	698'9	452'8	349'—	297'1
1765-69	1.000	790'1	645'5	589'5	550'6
1770-74	1.000	769'—	575'1	492'4	441'1
1775-79	1.000	716'—	601'2	513'7	456'3
1780-84	1.000	735'7	559'1	479'3	433'5

Anys	5	6	7	8	9
1740-44	410'2	399'4	395'8	394'—	388'4
1745-49	504'5	485'—	457'2	444'8	434'1
1750-54	459'5	440'4	424'5	424'5	418'1
1755-59	479'8	450'1	428'5	419'—	412'2
1760-64	277'8	259'—	233'—	217'9	213'5
1765-69	522'6	503'9	485'2	466'5	455'6
1770-74	412'6	388'8	383'1	370'3	361'7
1775-79	416'1	394'6	380'2	368'7	361'5
1780-84	394'3	372'1	360'3	349'8	347'2

Anys	10	11	12	13	14	15
1740-44	377'4	374'—	366'8	363'2	363'2	363'2
1745-49	425'2	416'3	412'7	409'1	407'3	400'2
1750-54	411'7	402'2	391'1	389'5	381'6	376'8
1755-59	398'7	382'5	375'7	370'3	370'3	368'9
1760-64	210'5	209'—	201'6	200'1	197'1	192'7
1765-69	450'9	443'1	433'8	432'2	429'1	426'--
1770-74	357'4	356'—	350'3	347'5	344'7	339'--
1775-79	358'6	347'1	345'7	344'3	344'3	341'4
1780-84	339'4	330'2	323'7	321'1	319'8	315'9

Per exemple, de cada 1.000 torroellencs nascuts durant els anys 1750-54, 753'6 arribarien a un any, que és el mateix que dir que 246'4 morien abans de complir l'any; 588'3 complirien els dos anys, etc.; fins arribar a 381'6 que acon-

seguirien l'edat de 14 anys i sols 376'8, d'aquells mil, arribarien als 15 anys. La generació més "afortunada" és la nascuda entre 1765-69 en la qual 400'2 guanyen la cursa d'obstacles. Naturalment he fet córrer els anys, o sigui, 753'6 nascuts durant els anys 1750-54 sobrevivien durant els anys 1751-55; 588'3 els anys 1752-56, etc.

Passada aquesta edat hi havia ja una amalgamació entre els pobles, en la recerca de treball primer, per matrimoni més tard —o altres motius— que feien que la població anés canviant d'individus.

Per la població infantil calculo que el percentatge d'error a causa dels factors migratoris no pot pas ser considerable, Nadal (6) calcula per a Palamós un error de l'ordre del 2,4 % seguint aquest mètode. Torroella, més sensible a les migracions, encara que doblem la xifra, l'error no arriba al 5 %.

Quelcom que sorprèn a primera vista és que de la generació nascuda els anys 1760-64 sols 192'7 arribin a complir 15 anys. Comparant amb els resultats obtinguts per Nadal a Palamós és notable la superioritat de la mortalitat infantil i del pàrvuls a Torroella. El 57 % de la mainanda nascuda a principi del segle XVIII a Palamós no arribava a complir els 14 anys. A Torroella, sols la generació nascuda entre 1765-69 aconsegueix aquest percentatge, és a dir, una vegada passada la meitat del segle, i encara tot seguir les xifres tornen a percentatges de l'ordre del 65 i 70 %. La generació "catastròfica" de 1760-64, més del 80 per cent es quedarien pel camí dels 14 anys. Com cal explicar-se aquesta notable diferència entre dues poblacions properes? A més, cal considerar que Nadal solament va fer l'estudi dels "nens". A Torroella s'han estudiat "nens i nenes" i els "nens" són, precisament, els més afectats per la mort (7); en cas de que a Palamós fos igual, el percentatge s'acabaria de desnivellar. Tot indica que ens trobem entre dues poblacions distintes. Era Palamós afortunada o Torroella desgraciada? Palamós era, amb tota seguretat, una de les poblacions més afavorides puix que tenia un equilibri entre les seves activitats econòmiques: gent de mar, agricultors,

---

(6) NADAL, J.: **Demografía y economía en el origen de la Cataluña Moderna. Un ejemplo local: Palamós (1709-1839).** "Separata de Estudios de Historia Moderna", VI (1956-1959), art. 6.º.

(7) Mortalidad segons el sexe: **"albats"** = nens 53,1 %
nenes 46,9 %

"cossos" = edats	homes	dones
15-29 anys	19 %	21 %
30-44 "	25,5 %	30 %
45-59 "	27 %	19 %
Més de 60 "	28,5 %	30 %
	100,0 %	100 %

menestrals i comerciants formaven un cos ben proporcionat. Mes, Palamós no és un cas aïllat. Un estudi més general de les poblacions de Cadaquers, Vilafranca del Penedés, Sitges i Creixell, fet pel propi Nadal i Giralt (8) i encara referent al segle XVII, dóna una mitja del 43 % de mort "albats" i del 57 % de "cossos", mentre que el promig entre els anys 1740-1799 (segle XVIII) a Torroella tenim d'invertir les xifres: 60% "albats", 40 % "cossos". Anem a veure les situacions desfavorables de Torroella.

CAUSES D'UNA MORTALITAT SUPERIOR

a) Una situació d'insolubilitat.

Les llacunes i aiguamolls, que des de Roses a Pals, formaven una franja de 4 ó 5 quilòmetres d'amplada, era el que configurava el paisatge de la nostra comarca.

Els pocs aiguamolls que resten en l'actualitat representen una riquesa científica, paisatgística, cultural i econòmica sense cap perill de tipus sanitari a causa de les millores de la higiene, alimentació i progrés de la medicina. Però la situació era ben diferent durant el segle XVIII. L'aigua estancada formava un rosari de basses on les larves dels mosquits anòfels, transmissors dels plasmodium, produïen malalties tan greus com el paludisme.

S'aprofitaven les aigües embassades per practicar el conreu de l'arròs. Durant el segle XVIII l'arròs era un recurs important a Torroella (a mitjans de segle hi havia quatre molins de blanquejar aquest gra). Ha estat molt discutit el fet de si realment amb aquest conreu es donava un increment de malalties. Sobre aquest punt cal tenir en compte el següent: Primer, quan no es conreava arròs els habitants veïns dels aiguamolls tenien prou esment abans d'entrar en contacte amb la massa de mosquits. Des d'antic els habitants de la zona estudiada es cuidaren de situar llurs poblats enfilats dalt de pujols fugint així de les terres baixes fangoses. Des del Montgrí hom distingeix petites prominències sobresortint de la llisa epidermis de la plana; són sòcols que queden de les velles formacions eocèniques, servint de base a pobles com Gualta, Pals, Bellcaire, l'antiga ciutat ibèrica d'Ullastret, etc. Segon, en vista del bon negoci que l'arròs reportava es va intensificar el conreu i és natural que les terres properes a les poblacions també fossin aprofitades. Hi ha constància dels permenents dictàmens de l'Audiència fent recular els camps embassats. S'inundaven, doncs, zones que normalment no ho eren. Tercer, quan s'obtenia un permís per a sembrar arròs, primerament eren pocs el que iniciaven el conreu, això feia que hi hagués suficient aigua per a mantenir el sistema a "escorrenties", és a dir, amb l'aigua circulant. Ara bé, en vista del seu èxit, aviat altres imitaven els innovadors, alguns de manera fraudulenta. El resultat era, aleshores, manca d'aigua per a tothom havent d'emprar

(8) NADAL, J., GIRALT, E.: **La population catalane de 1553 à 1717.** Paris, S.E.V.P.E.N., 1960, 354 pp.

el sistema a "estanties", aigua sense circular, embassada i, per tant, malsana. Quart, els camps d'arròs eren llocs idonis per la putrefacció de tota mena d'herbes, arrels, granotes, aus i altres animals, la qual cosa no passava amb tanta abundor a les aigües embassades, però sense arròs. Cinquè: cal considerar també les condicions de duresa que les diferents feines arrosseres conportaven. Moltes operacions de conreu havien de fer-les els treballadors amb aigua i llot fins mitja cama. El contacte amb l'aigua embassada quan es conreava arròs era constant.

b) Una situació social desfavorable.

La comercialització de l'arròs i l'atenció tan preponderant dins la comarca del mateix conreu —en alguns poblets en règim de monocultiu— ens demostra l'esforç clar d'adaptar-se netament a les noves tendències modernes. Però, coexistint amb els esforços dels camperols, subsistia una minoria acostumada a viure dels beneficis del règim senyorial. Entre uns i altres forçosament s'obria un esvoranc que els aniria separant cada vegada més. Els interessos econòmics, les condicions de treball, la repercusió sobre la demografia van fomentar tensions contínues, commocions populars i avalots, escàndols i topades. Els uns, per alliberar-se d'unes càrreges no justificables que els dificultava tenir el mínim per poder viure i deslliurar-se de les perilloses febres palúdiques, els altres, per mantenir els privilegis precisament en uns moments en els quals la puja de preus agrícoles enllaminia els vells propietaris a fer-se valer els seus drets.

Sobre els múltiples avalots dels camperols de Torroella i comarca en el segle XVIII, a causa dels propietaris absentistes que abusaven de la seva llibertat de donar o no la preuada aigua per una gramínia tan assedegada com l'arròs, i sobre les seves xarxes de persones sense escrúpols ni miraments que arribaven fins a la corrupció de les autoritats locals a fi d'obtenir més benefici de les aigües, ja en parlarem un altre dia, puix convé desmitificar aquesta bucòlica falsa imatge camperola que sempre ens han pintat els interessats a que mai res no canviï. La situació del camp a l'Empordà estava lluny de ser una bassa d'oli. Si el camp, des de sempre conté unes relacions d'interessos i de lluita, és precisament en els llocs d'una agricultura d'especulació, com en el cas de l'arròs, on la situació conflictiva s'aviva. Els abusos no podien més que fomentar el malhumor que el poble sentia en desitjar sortir d'aquell cercle que, pels avançaments del segle, s'endevinava superat.

Quan veiem l'esgarrifosa mortalitat de tan sols fa 200 anys a Torroella, quan observem les relacions socials d'aleshores, és quan comprovem que la història no passa en va, que malgrat tot, la nostra estimada vila avança irremissiblement vers un futur que se'ns anuncia molt esperançador.

Joan SURROCA